

умом, Г. Беккером, Е. Лемертом, які мали послідовників. Передбачає пов'язування певної реальної або уявної якості, властивості з конкретною людиною або множиною людей, найчастіше – узагальнення і перенесення негативної якості з окремих представників будь-якого співтовариства на всіх членів спільноти.

Прихильники Т. с. взяли за основу головну ідею конфліктології, згідно з якою індивіди часто не можуть порозумітися один з одним, оскільки розходяться у своїх інтересах і поглядах на життя; при цьому ті, хто знаходиться при владі, мають можливість висловлювати свої погляди і принципи в нормах, які керують суспільним життям, і з успіхом навішують негативні ярлики на порушників цих норм. Зокрема стверджують, що, по-перше, жоден вчинок сам по собі не є кримінальним або некримінальним по суті. «Негативність» вчинку зумовлена не його внутрішнім змістом, а тим, як оточуючі оцінюють такий вчинок і реагують на нього. Відхилення завжди є предметом соціального визначення.

По-друге, всім людям властива девіантна поведінка, пов'язана з порушенням якихось норм, наприклад, перевищувати дозволену швидкість руху, переходити вулицю на червоне світло світлофора, брехати. Відповідно винних багато, але у порушенні закону звинувачують небагатьох. Прихильники цієї теорії заперечують популярну ідею про те, що людей можна поділити на нормальних і таких, що мають якісь патології. Наведені вище приклади дій називають первинною девіацією, визначаючи їх як поведін-

ТЕОРІЯ СТИГМАТИЗАЦІЇ (від грец. *stigma* – клеймо, пляма, ярлик) – вчення, що пояснює наклеювання соціальних ярликів як реакцію суспільства на девіантну поведінку. Виникла у середині 20 ст., була обґрунтована американськими вченими Ф. Танненба-

ку, що порушує соціальні норми, але зазвичай залишається поза увагою правоохоронних органів.

По-третє, чи будуть конкретні вчинки людей розглядатися як девіантні, залежить від того, що роблять ці люди, і від того, як реагують на це інші люди.

По-четверте, навішування ярликів на людей тягне за собою певні наслідки для них. Таким наслідком насамперед є вторинна девіація – девіантна поведінка, яка виникає у відповідь на санкції з боку інших осіб. Прихильники Т. с. стверджують, що таке нове відхилення від норми ініціюється негативними реакціями з боку законодавчих органів і законослухняних громадян. Людина отримує публічне визначення, яке зводиться до рівня стереотипу, вона оголошується правопорушником, «божевільним», збоченцем, злочинцем і т. п. Цей статус пригнічує всі інші статуси людини, вона сама починає сприймати себе як девіантна і відповідно поводитись.

По-п'яте, ті, хто отримав клеймо правопорушника, зазвичай виявляють, що законослухняні громадяни засуджують їх і не хочуть «мати з ними справу»; від них можуть відвернутися друзі і рідні; в деяких випадках їх можуть ув'язнити або помістити в лікарню для психічно хворих. Загальний осуд та ізоляція підштовхнуть стигматизованих індивідів до девіантних груп, що складаються з людей, доля яких схожа з їх власною долею. Участь у девіантній субкультурі – це спосіб впоратися з критичною ситуацією, знайти емоційну підтримку й оточення, де тебе приймають таким, який ти є. У свою чергу, вступ до подібної девіантної групи зміцнює у людини уявлення про себе як

про правопорушника, сприяє виробленню девіантного життєвого стилю і послаблює зв'язки із законослухняним оточенням. Тим, хто одного разу був затаврований як злочинець, складно позбутися цього тавра і відновити своє колишнє становище у суспільстві.

Отже, людина стає злочинцем спочатку тому, що її поведінку визнано злочинною в результаті стигматизації, здійсненої системою кримінальної юстиції. Держава, таким чином, нав'язує особі, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, статус злочинця. Стигматизація може вести до дискримінації, тобто до реальних дій, які обмежують права якоїсь особи, групи. Дослідники дійшли висновку, що суспільство своєю реакцією на девіантну поведінку не тільки не запобігає їй, але навпаки, стимулює її розвиток.

Прихильники Т. с. виступили з рядом пропозицій, що заслуговують на увагу: декриміналізувати види діяльності, які можна віднести лише до морально засуджуваних дій; відмовитися від певних каральних заходів впливу на злочинців (наприклад, від короткострокового тюремного ув'язнення); максимально відокремити злочинність від системи кримінальної юстиції шляхом розширення некаральних заходів впливу. Разом із тим з багатьма положеннями Т. с. не можна погодитися. Ця теорія перебільшує значення суб'єктивного фактора при криміналізації діянь, оскільки в основі визнання основної маси діянь злочинними лежить не суб'єктивний розсуд певної соціальної групи, а реальна небезпека цих діянь для суспільства. Криміналізація діянь дійсно певною мірою є клеймом,

але вона необхідна для чіткого визначення кола злочинних діянь, які потребують специфічних заходів впливу, що відрізняються від заходів впливу на інші види девіантної поведінки. Повна реалізація Т. с. на практиці привела б суспільство до неможливості вироблення будь-якої програми попередження злочинності.

Лит.: Фокс В. Введение в криминологию. М., 1985. URL: <http://scienceoflaw.ru/books/item/f00/s00/z00000007/index.shtml>; Социология Ю. Г. Волков, В. И. Добренков, В. Н. Нечипуренко, А. В. Попов ; под ред. Ю. Г. Волкова. М., 2003. URL: http://finances.social/sotsiologiya_719/teoriya-stigmatizatsii.html; Теория «стигматизации». Общая характеристика. URL: http://www.criminology-info.ru/index.php?action=full_article&id=52.

В. І. Тимошенко.